III. ULUSLARARASI SÖZLÜKBİLİMİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

3-4 Kasım 2016

Editörler

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Okt. Dr. Ferdi BOZKURT, Arş Gör. Dr. Fatih DOĞRU

Arş. Gör. Duygu KAMACI, Okt. Ezgi ASLAN

Okt. Nilay GİRİŞEN

ESKİŞEHİR - 2017

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No:285

Sahibi	: Prof. Dr. Hasan GÖNEN (Rektör)
Yayın Yönetmeni	: Prof. Dr. Adnan KONUK (Rektör Yardımcısı)
Yayın Komisyonu	: Prof. Dr. Adnan KONUK (Rektör Yardımcısı) Prof. Dr. İlhami ÜNLÜOĞLU Prof. Dr. Özgül PAŞAOĞLU
İdari Sorumlu	: Necmettin BAŞKUT
Şube Müdürü	: Nizamettin AKYEL
Dizgi-Kontrol-Tasarım-Baskı	: ESOGÜ BASIMEVİ

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'ne aittir.
Bütün hakları saklıdır.

Kitabın tümü ya da bölümü/bölümleri
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan
elektronik, optik, mekanik ya da diğer
yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright 2017 by Eskişehir Osmangazi University
All rights reserved.

No part of this book may be printed, reproduced or
distributed by and electronical, mechanical or other means
without the written permission of the University.

ISBN 978-605-9975-19-3
1.Baskı
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi 2017

Düzenleme Kurulu
Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Bilal ÇAKICI (Türk Dil Kurumu Başkan Yardımcısı)
Okt. Dr. Ferdi BOZKURT (Anadolu Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Fatih DOĞRU (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Duygu KAMACI (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Okt. Ezgi ASLAN (Anadolu Üniversitesi)
Okt. Nilay GİRİŞEN (Anadolu Üniversitesi)

Bilimsel Danışma Kurulu
Prof. Dr. Agiemin BAUBEC (Universitate Dın Bucureşti, Romanya)
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ (Atatürk Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Elisabet BZHALAVA (Tbilisi State University, Gürcistan)
Prof. Dr. Engin YILMAZ (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Éva Ágnes Csató JOHANSON (Uppsala Universitet, İsveç)
Prof. Dr. Henning Bergenholtz (University of Pretoria, Güney Afrika)
Prof. Dr. Kerima FİLAN (Univerzitet u Sarajevu, Bosna Hersek)
Prof. Dr. Lindita XHANARI (Universiteti i Tiranës, Arnavutluk)
Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mirjana TEODISIJEVIC (Univerzited u Beogradu, Sırbistan)
Prof. Dr. Mustafa KAÇALİN (Marmara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Oktay AHMED (Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Makedonya)
Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK (Dicle Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Sven TARP (Aarhus University, Danimarka)
Prof. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN (Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Bülent ÖZKAN (Mersin Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Neriman Hasan (Ovidius University, Romanya)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Davetli Konuşmacılar
Prof. Dr. Engin Yılmaz (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Gürer Gülsevin (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. H. İbrahim Delice (Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza Zülfikar (Emekli Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. Henning Bergenholtz (AarhusUniversity)
Prof. Dr. Mehmet Ölmez (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mirjana Teodosijević (University of Belgrade)
Prof. Dr. Murat Demirkan (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Aksan (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Oktay Ahmed (Ss. Cyril &Methodius University in Skopje)
Prof. Dr. Paşa Yavuzarslan (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Şerif Ali Bozkaplan (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Agiemin Baubec (University of Bucharest)
Doç. Dr. Bülent Özkan (Mersin Üniversitesi)
Doç. Dr. Elisabed Bzhalava (Tbilisi State University)
Doç. Dr. Lindita Xhanari (Universiteti i Tiranes)
Doç. Dr. Volodımır Pidvoynyi (Taras Shevchenko National University of Kyiv)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gürlek (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Kamila Barbara Stanek (University of Warsaw)

KİPLİK TERMİNOLOJİSİNİN SÖZLÜKLERDEKİ GÖRÜNÜMÜ:OLABİLİRLİK VE OLASILIK*

Duygu KAMACI[**]

ÖZET

Probability ve possibility anlambilimde önermenin doğruluk oranını ifade eden farklı kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki farklı kavramın Türkçe kiplik alanyazınında nasıl karşılanacağı sorun teşkil etmektedir. Çevrim içi ve basılı sözlüklerde söz konusu terimlerin tanımları tutarlılık gösterirken Türkçe karşılıkları istikrarlı bir görünüm sergilememekte aynı terim için birden fazla karşılık verilmektedir. Bu çalışmada incelemeye tabi tutulan sözlüklerde karmaşık görünüme sahip olan probability ve possibility terimlerine kiplik alanyazınında kullanılmak ve terim birliği sağlamak adına Türkçe karşılık önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: *olabilirlik, olasılık, kiplik, terminoloji, sözlükbilimi.*

THE VIEW OF THE TERMINOLOGY OF MODALITY IN DICTIONARIES:PROBABILITY AND POSSIBILITY

ABSTRACT

Probability and possibility are used in semantics for the truth rate of propositions. These two different concepts constitute a problem for Turkish literature of modality. Turkish definitions of these terms have consistent apperances in online and printed Turkish dictionaries but the Turkish equivalents have complicated apperances and they give us different Turkish equivalents for the same term. In this study we offer Turkish equivalents for probability and possibility on behalf of term collaboration.

Keywords: *probability, possibility, modality, terminology, lexicography.*

1. GİRİŞ

Probability[1] ve *possibility*[2] terimleri matematik, istatistik, kimya, tıp, ekonomi, hukuk, psikoloji, felsefe, toplumbilim gibi farklı

* Bu çalışma TÜBİTAK 2211-A Yurt İçi Doktora Burs Programı tarafından desteklenmektedir.

** Arş. Gör. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Dili. e-posta: dkamaci@ogu.edu.tr

disiplinlerde kullanılan terimlerdir. Felsefi alanyazında *imkân* (possibility) ve *ihtimal* (probability) şeklinde karşılık bulan bu terimlerin 'bilgi sorunu' ile ilgili olduğu düşünülmekte; *probability* matematik, *possibility* ise mantık ile ilişkilendirilmektedir (Durusoy, 2004: 123).

Kipliğin genelinde felsefe özelinde ise mantık ile doğrudan ilişkili olması söz konusu iki terimle kiplik alanyazınında sıkça karşılaşmamıza neden olmaktadır. *Probability* ve *possibility* kavramlarının Türkçede "olasılık, olanak, mümkünlük, ihtimal, ihtimaliyet, olabilirlik" sözcükleri ile çoklu biçimde karşılanması terminolojik bakımdan sorun teşkil etmektedir. Oysa bir kavram bir terimle karşılanmalı ve bu kavrama birden çok karşılık gösterilmemelidir (Zülfikar, 2007b: 841). Bu sorundan yola çıkarak çalışmamızın amacı *probability* ve *possibility* terimlerinin sözlüklerdeki görünümünü yorumlamak ve elde edilen bulgulardan hareketle bahsi geçen terimlere kiplik alanyazını için birer Türkçe karşılık önermektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dilbilimde *probability* ve *possibility* bilgisel kiplik (epistemic modality) alanına ait terimlerdir. Kiplik alanyazınında kimi araştırmacılar (Frawley, 2009; Palmer, 2001; Larreya, 2009)sadece *possibility* üzerine düşüncelerini ifade ederken Horn (1972), Bybee, Perkins&Pagliuca (1994), de Haan (1997), Barbiers (2002), Leech (2006) ve Declerk (2011) gibi araştırmacılar bilgisel kipliği ele alırken 'önermenin doğruluğu' ile bağlantılı olan *probability* ve *possibility* ayrımına gitmişlerdir.

Horn (1972) kiplik kategorilerini kılıcı-odaklı ve bilgisel olmak üzere ikiye ayırarak *probability* ve *possibility* ayrımına giden araştırmacılardan olmuş ve söz konusu kavramları sırası ile SHOULD

[1] sos. (Alm. Probabilität, f, Wahrscheinlichkeit, f; Fr. probabilité, f; İng. probability; Lat. probabilitas; esk. ihtimal) 1. fel. 1. Ortaya çıkması zorunlu olmayan bir olayın, ortaya çıkma olabilirliğinin en yüksek derecesi. (TÜBA, 19.10.2016)

[2] sos. (Alm. Möglichkeit, f; Fr. possibilité, f; İng. possibility; Lat. possibilitas, potentia; esk. imkân) fel. Belli koşullarda gerçek olabilecek olan ya da belli varsayımlara göre gerçekleşebileceği düşünülen şey. (TÜBA, 19.10.2016)

ve MAY kiplik işaretleyicileri ile ilişkilendirmiştir (Bybee, Perkins&Pagliuca, 1994: 195):

kılıcı-odaklı	bilgisel	kipsel işaretleyici
güçlü zorunluluk	çıkarım kesinliği (inferred certainty)	must
zayıf zorunluluk	olabilirlik (probability)	should
yeterlik	olasılık (possibility)	may

Görüldüğü üzere bilgisel kiplik kategorisinde *probability* doğru olma ihtimali **daha yüksek** olan SHOULD kiplik işaretleyicisi ile ilişkilendirilirken olma ihtimali **daha düşük** olan *possibility* kavramı ise MAY kiplik işaretleyicisi ile ilişkilendirilmiştir.

Bybee, Perkins&Pagliuca (1994) *probability*'nin konuşucunun önermesinde açıkladığı durumun **yüksek ihtimalle** (probably) gerçek olduğunu gösterdiğini ifade etmiş, *possibility*'nin ise aynı durumun **düşük ihtimalle** doğru olduğunu işaretlediğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda bu iki bilgisel kiplik kategorisinin işaretleyicileri (SHOULD, MAY) gelecek zamanı da işaretleyebilmektedir (Bybee, Perkins&Pagliuca, 1994: 320-321).

de Haan da diğer araştırmacılar gibi *probability* ve *possibility* ayrımını yaparak:

(1a) John evde olmalı. MUST (probability)

(1b) John evde olabilir. MAY (possibility)

tümceleri arasındaki farkı, (1a) daki konuşucunun sözcesinde (1b) deki konuşucudan daha fazla kendisine güvenmesi olarak izah etmiştir (de Haan, 1997: 5).

Çalışmamıza konu olan ayrıma diğer araştırmacılar kadar ayrıntılı biçimde değinmeyen Barbiers, söz konusu terimlerden kiplik tanımı yaparken bahsetmiştir. Barbiers kipliği (2002: 1) *olasılık, gereklilik, olabilirlik, zorunluluk, izin, yeterlilik* ve *istek* gibi kavramları karşılayan anlamsal bir kategori olarak tanımlamıştır.

Leech (2006: 64) *probability* terimi yerine *likelihood* terimini kullanmayı tercih etmiştir. Leech CAN ve MAY kiplik

işaretleyicilerini *possibility* ile ilişkilendirirken MUST ve SHOULD'u ise *probability* ile ilişkilendirmiştir. Leech'in diğer araştırmacılardan ayrılan yanı CAN ve MUST kiplik işaretleyicilerini de çalışmasına dâhil etmesi olmuştur.

Declerk ise *probability* ve *possibility* ayrımından başka söz konusu terimlerin olumsuz biçimlerini (*improbability, impossibility*) de çalışmasına dâhil etmiştir (Declerk, 2011: 36).

ÖZETle kiplik alanyazınında probability'nin önermenin yüksek ihtimalle doğruluğu possibility'nin ise önermenin düşük ihtimalle doğruluğunu ifade eden terimler olarak ele alındığını söylemek mümkündür. Yabancı alanyazınındaki çalışmalarda araştırmacıların önermenin doğruluk değerine göre *probability* ve *possibility* ayrımına gitmesi söz konusu terimlerin Türkçe alanyazınına nasıl aktarılacağı sorusunu da beraberinde getirmiştir.

3. YÖNTEM

Çalışmada yabancı alanyazında (İngilizce) bulunan *probability* ve *possibility* terimlerinin görünümü 7 çevrim içi (3 İngilizce-Türkçe çevrim içi sözlük, 4 Türkçe terim sözlüğü)ve 8 basılı Türkçe terim sözlüğünde incelenecektir. İki dilli sözlüklerde sorgulama *probability* ve *possibility* sözcükleri ile yapılacak, Türkçe sözlüklerde ise sorgulamalar "olasılık, olanak, olanaklı, olabilirlik, mümkün" ile yapılacaktır. Söz konusu terimlerden her ikisini de içinde barındırmayan çevrim içi ve basılı sözlükler ve bilgisel kipliğin alt başlıklarından olan çıkarım kesinliği (inferred certainty) ve yeterlilik kategorisinden gelişen kök olasılık (root possibility) kategorisi (Bybee&Perkins&Pagliuca, 1994: 266) çalışmanın kapsamı dışında tutulacaktır.

4. BULGULAR

Çalışmanın kapsamını oluşturan farklı alanlara ait 15 adet sözlükte *probability* ve *possibility* terimlerinin görünümü şu şekildedir:

Sözlük Adı	Probability	Possibility

<table>
<tr><td>TMD İnteraktif Matematik Terimleri Sözlüğü

(Çevrim içi)</td><td colspan="2">1- olasılık [Olasılık]

2- olasılık</td><td colspan="2">X</td></tr>
<tr><td rowspan="8">Tureng

(Çevrim içi)</td><td>Yaygın Kullanım</td><td>olasılık, ihtimal</td><td rowspan="2">Yaygın Kullanım</td><td rowspan="2">olasılık, imkan,</td></tr>
<tr><td>Genel</td><td>probabilite, olasılık, ihtimal</td></tr>
<tr><td>Teknik</td><td>olasılık, olabilirlik, ihtimal</td><td rowspan="2">Yaygın Kullanım</td><td rowspan="2">ihtimal, olanak</td></tr>
<tr><td>Medikal</td><td>probabilite</td></tr>
<tr><td>Gıda</td><td>olasılık</td><td rowspan="2">Genel</td><td rowspan="2">Olurluk, imkan, olanaklılık, ihtimal, kapı, olabilirlik, mümkünat</td></tr>
<tr><td>İstatistik</td><td>İhtimal, olasılık</td></tr>
<tr><td>Kimya</td><td>İhtimaliyet</td><td rowspan="2">Teknik</td><td rowspan="2">Olasılık</td></tr>
<tr><td>Dilbilim</td><td>olasılık</td></tr>
<tr><td>Zargan

(Çevrim içi)</td><td>İsim</td><td>olasılık, ihtimal

olası/muhtemel şey</td><td>İsim</td><td>1. olanak, imkan, ihtimal.

2. gerçekleşmesi mümkün olan şey.</td></tr>
<tr><td></td><td>İsim
İstatistik</td><td>Olasılık: Bir olayın istenilen tarzda vuku bulma sayısının toplam vuku bulma sayısına oranı.</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td rowspan="3">Sesli Sözlük

(Çevrim içi)</td><td></td><td>1. olasılık 2. ihtimal 3. in all probability her ihtimale göre 5. olabilirlik 7. What are the probabilities? Tahminler nedir? 8. muhtemel şey</td><td colspan="2" rowspan="3">1. {i} olasılık 2. imkân 3. ihtimal 4. olanak 5. olurluk 6. olabilirlik 7. olasılık/olanak 8. gerçekleşmesi mümkün olan olay 9. imkânı 10. olanaklılık</td></tr>
<tr><td>Askeri, Tıp</td><td>4. probabilite</td></tr>
<tr><td>Kimya</td><td>6. ihtimaliyet</td></tr>
<tr><td>TÜBA Türkçe</td><td colspan="2">olasılık(sos.)

sos. (Alm. Probabilität, f, Wahrscheinlichkeit, f; Fr. probabilité, f; İng. probability; Lat. probabilitas; esk. ihtimal) 1.fel.1. Ortaya çıkması zorunlu olmayan bir olayın, ortaya</td><td colspan="2">olanak (sos.)

sos. (Alm. Möglichkeit, f; Fr. possibilité, f; İng. possibility; Lat. possibilitas, potentia; esk. imkân) fel. Belli koşullarda gerçek</td></tr>
</table>

Bilim Terimleri Sözlüğü[3] (Çevrim içi)	çıkma olabilirliğinin en yüksek derecesi. **2.** Yinelenmiş gözlemlerden yola çıkarak, bir olayın ortaya çıkmasını bekleme. **2.ist.** Bir olayın olabilirliğinin, 0 ile 1 arasında değişen, gerçekleşmesi olanaksızsa 0, gerçekleşmesi kesinse 1 değerlerini alan nicel gösterimi. **3.topb.** Bir olayın belirli bir sürede gözlenmesinin ya da ortaya çıkmasının göreli sıklığına ilişkin beklenti değeri.	olabilecek olan ya da belli varsayımlara göre gerçekleşebileceği düşünülen şey.
TDK Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü (Çevrim içi)	**olasılık** Herhangi bir biyolojik olayın tekrarlanma şansı. Örneğin: Kalıtsal özelliklerin dölden döle geçme şansının veya tesadüfünün matematiksel hesaplanması. İhtimaliyet. İng.: probabilityFr.: probabilitéAlm.: Wahrscheinlichkeit**Biyoloji Terimleri Sözlüğü**	X
	olasılık İng.: probability**Ekonometri Terimleri Karşılıklar Sözlüğü**	X
	olasılık I. (Felsefede) Doğruluğa yaklaşım derecesi. Bu anlamda: 1. Ortaya çıkması zorunlu olmayan bir olayın ortaya çıkma olanağının en yüksek derecesi. 2. O zamana değin yapılan deneylerle bir olayın ortaya çıkmasının beklenilmesi, ama yine de salt bir kesinliği bulunmaması durumu. 3. Bir şeyin doğru sayılması için yeterince nedenlerin bulunmaması durumu. II. (Matematikte) Güvenilirliğin sayı ile belirlenmesi; böylece belli bir olayın ortaya çıkabilme olanağı hesap edilebilir. (Ör. Bir zar atmada altıyı tutturmada 1/6 olasılık vardır.) T. : ihtimaliyetLat.: probabilitasİng.: probabilityFr.: probabilitéAlm.: Wahrscheinlichkeit **Felsefe Terimleri Sözlüğü**	**olanak** Olabilirlik; bir şeyin olabilir oluşu. 1. (Nesnel olarak) Belli koşullarda gerçek olabilecek olan. 2. (Öznel olarak) Belli varsayımlar koyarak gerçekleşebileceği düşünülen şey. T. : imkânLat.: possibilitas, potentiaİng.: possibilityFr.: possibilitéAlm.: Möglichkeit **Felsefe Terimleri Sözlüğü**
	olasılık Sayıtımsal olayların, bir sonucu ortalama yüzde kaç kez vereceğini bildiren sayı. T. : ihtimaliyetİng.: probabilityFr.: probabilitéAlm.: WahrscheinlichkeitDgr.: Jap. kakuritu**Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü**	X

[3] Mühendislik Terimleri (Bilişim, Biyomühendislik, Çevre, Denizcilik, Deri, Elektrik-Elektronik, Endüstri, Enerji, Gıda, İnşaat, Kimya, Maden, Makine, Malzeme, Meteoroloji, Mühendislik, Orman, Tarım, Tekstil, Uçak-Uzay, Yerbilim) ve Sosyal Bilimler Terimleri (Çocuk Gelişimi, Coğrafya, Dilbilim, Dinbilim, Eğitim Bilimleri, Ekonomi, Felsefe, Gösterim, Hukuk, İnsanbilim, İşletme, İstatistik, Kamu Yönetimi, Kentbilim, Kitle İletişimi, Kütüphanecilik, Mantık, Mimarlık, Ruhbilim, Sanat Tarihi, Tarih, Toplumbilim, Uluslararası İlişkiler, Yazınbilim, Yöntembilim) **dizininde** yapılan İngilizce-Türkçe sorguda probability ve possibility terimlerine rastlanmamıştır.

TDK Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü (Çevrim içi)	**olasılık** Bir olayın ortaya çıkmasına engel olan başka olaylar bulunması halinde uygun haller sayısının mümkün haller sayısına oranı, bu oran O ile 1 sayısı arasında değişir; sıfır olursa hiç olmayacak, 1 olursa kesinlikle olacaktır. T. : ihtimâliyyetİng.: probabilityFr.: probabilitéAlm.: wahrscheinlickeit**Gökbilim Terimleri Sözlüğü**	X
	olasılık S bir raslantı deneyinin örneklem uzayı, A bu uzayda bir rasgele olay olmak üzere, A olayına bağlanan ve aşağıdaki belitleri sağlayan P(A) sayısı : 1) Her A olayı için, (□)dir, 2) P(S) = 1. dir, 3) A ve B ayrık olaylar ise P(AUB) = P(A)+P(B) dir, 4) (□) olayları ayrık iseler, (□)dir T. : ihtimalİng.: probabilityAlm.: Wahrscheinlichkeit**İstatistik Terimleri Sözlüğü**	X
	olasılık Bir olayın olabilirlik derecesinin 0 ile 1 arasındaki bir gerçek sayıyla gösterilmiş biçimi. T. : ihtimalLat.: probabilitasİng.: probabilityFr.: probabilitéAlm.: Wahrscheinlichkeit**Matematik Terimleri Sözlüğü**	X
	olasılık ihtimâl. **Medeni Hukuk Terimleri Sözlüğü**	X
	olasılık: Bir olayın aynı koşullar altında değişik biçimlerde ortaya çıkması esnasında kaydedilecek uygun öge ve öğeler sayısının tüm öğeler sayısına oranı. İng.: probability**Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü**	X
	olasılık Bir olayın belli bir biçimde gerçekleşme kazanışı ya da payı gerçekleşmesi beklenen olaylardan, paydası tüm olanaklı durumlardan oluşmuş bir oranla ya da bölümle dile getirilebilen beklenti düzeyi, T. : ihtimaliyetİng.: probability**Yöntembilim Terimleri Sözlüğü**	X
	olasılık İng.: probability**İlaç ve Eczacılık Terimleri Karşılıklar Kılavuzu**	X
TDK Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü (Çevrim içi)	X	**olanak** Olayların ve nesnelerin içindeki nesnel gelişme eğilimi. T. : imkânİng.: possibilityFr.: possibilité **Toplumbilim Terimleri**

TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü (Çevrim içi)	**Terim :** olasılık **İngilizce:** probability **Tanım :** 1. Bir şeyin olabilme durumu, olabilirlik, ihtimal. 2. Bir olayın belirli bir sürede gözlenmesinin ya da ortaya çıkmasının göreli sıklığına ilişkin beklenti değeri.	X
Dil Felsefesi Sözlüğü	**olanaklı önerme:** [İng. probable proposition, Fr. Proposition probable] Bir modal önerme türü olarak, özneile yüklem arasında beklentiye dayalı olan bir ilişki kuran önerme. Örneğin "bütün kuşlar uçabilir" ise tikel olanaklı bir önermedir. (s.57)	X
Felsefe Terimleri Sözlüğü	**olasılık** [İng. probability] (es. T. İhtimaliyet]: 1. (Felsefede) Doğruluğa yaklaşım derecesi. Bu anlamda: 1- Ortaya çıkması zorunlu olmayan bir olayın ortaya çıkma olanağının en yüksek derecesi. 2- O zamana değin yapılan deneylerle bir olayın ortaya çıkmasının beklenilmesi, ama yine de salt bir kesinliği bulunmaması durumu. 3-Bir şeyin doğru sayılması için yeterince nedenlerin bulunmaması durumu. II. (Matematikte) Güvenirliğin sayı ile berlirlenmesi; böylece belli bir olayın ortaya çıkabilme olanağı hesap edilebilir. (Ör. Bir zar atmada altıyı tutturmada 1/6 olasılık vardır.) (s. 135)	**olanak** [İng. possibility] [es. T. İmkan]: Olabilirlik, bir şeyin olabilir oluşu. 1-(Nesnel olarak) Belli koşullarda gerçek olabilecek olan. 2- (Öznel olarak) Belli varsayımlar koyarak gerçekleşebileceği düşünülen şeyler. (s. 135)
Paradigma Felsefe Terimleri Sözlüğü Paradigma Felsefe Terimleri Sözlüğü	**olasılık.** 1 İhtimaliyet, rastlantısal ya da olumsal olma, mümkün ya da ihtimal dahilinde bulunma durumu. Bir şeyin olabilme, gerçekleşebilme durumu, olabilirliği; gerçekleşme ihtimali. 2 Daha özel olarak da, matematikte, bir olayın gerçekleşme şansını hesaplama işlemine, bir olay için elverişli durumların olası bütün durumlara oranı. Buna göre olayların gerçekleşme şanslarının yüzdesini bulmaya hizmet eden kuralları ele alan matematik dalına olasılıklar hesabı adı verilir. (s. 245-246)	X
Felsefe Sözlüğü	**olasılık** (Os. İhtimaliyet, İhtimal, İng. Probability) Olasının niteliği. (s. 287)	**olanak:** (Os. İmkan, İng. Possibility) Olanklının niteliği. (…) Olasılıkla yakın anlamlıdır. (…) Olumsallık (Fr. Contingence) deyimiyle de çok yakın anlamlıdır, her olumsallık çeşitli olanakları içerir. Dilimizde olanak deyimiyle anlamdaş olarak olabilirlik deyimi

		de kullanılır. (s. 285)
Psikoloji Sözlüğü	**olasılık** probability Genel anlamıyla, belli bir olayın gerçekleşme oranı. Genellikle gerçekleşen olayların sayısının, olabilecek olayların sayısına oranı şeklinde ifade edilir. (s. 546)	X
Sosyal Bilimler Sözlüğü	**olasılık** (probability) 1. İhtimal. Bir olayın belirli bir sürede gözlenmesinin ya da ortaya çıkmasının göreli sıklığına ilişkin beklenti değeri. 2. Ortaya çıkma şansları eşit mümkün haller içerisinde belirli bir halin, ya da belirli hal gruplarının mümkün haller toplamına oranı. Matematiksel olarak p=a/n; p=olasılık, a=belirli bir hal, n=mümkün haller toplamı. (s. 268-269)	X
Davranış Bilimleri ve Yönetim Psikolojisi Sözlüğü	**olasılık** (probability): Herhangi bir olayın, diğer olaylar arasında meydana gelme oranına dayanarak,ne oranda görülebileceğini tahmin etme. (s. 203)	X
TDK Matematik Terimleri Sözlüğü	**olasılık integrali** (probability integral) (s.292)	X

Görüldüğü üzere TDK Toplumbilim Terimleri Sözlüğü dışında incelemeye dâhil edilen sözlüklerin hepsinde *probability* teriminin anlamı ve/veya tanımı yer alırken *possibility* teriminin anlam ve/veya tanımı sadece 7 sözlükte bulunmaktadır.Sözlüklerde *probability* terimi için *olasılık, ihtimal, ihtimaliyet, olabilirlik* karşılıkları verilirken *possibility* terimi için *olasılık, imkân, ihtimal, olurluk, olanaklılık, mümkünat, olanak* karşılıkları verilmiştir. İki dilli çevrim içi sözlüklerde (Tureng, Zargan, Sesli Sözlük) söz konusu kavramlar için ayırt edici bir tanımın bulunmaması yabancı terimlere Türkçe karşılık bulma noktasında araştırmacıların karşılaşılabileceği bir sorun niteliğindedir. Tureng, Zargan ve Sesli Sözlük dışındaki sözlüklerde yer alan bu iki kavram arasındaki ayrımın tanımlarda belirgin olmasına karşın Türkçe karşılık noktasında terim birliği sağlanamaması dikkati çekmektedir.

5. YORUM ve TARTIŞMALAR

Elde edilen bulgulardan hareketle *probability* ve *possibility* terimlerinin Türkçe karşılıklarının araştırmaya dahil edilen

sözlüklerde net bir görünüm sergilemediği söylenebilir. Ancak possibility teriminin TÜBA, TDK Felsefe Terimleri Sözlüğü, TDK Toplumbilim Terimleri, Felsefe Terimleri Sözlüğü ve Felsefe Sözlüğü'nde 'olanak' sözcüğü ile karşılanması tutarlı bir görünüm sergilemiştir. Sözlüklerde *probability* terimi çoğunlukla 'ihtimal', possibility terimi ise 'imkân' sözcükleri ile ilişkilendirilmiştir.

Probability ile ilişkilendirilen ve Arapça حمل kökünden gelen *ihtimal* sözcüğü "bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, olasılık" (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 19.10.2016) şeklinde tanımlanırken مكن kökünden gelen ve *possibility* terimi ile ilişkilendirilen *imkân* sözcüğü aynı sözlükte "1.Yararlanılan uygun şart veya durum, olanak" (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 19.10.2016) olarak tanımlanmıştır. Söz konusu madde başlarının tanımlarından hareketle sözlüklerde *ihtimal* sözcüğünün *probability*'e *imkan*'ın ise *possibility*'e karşılık gösterilmesinin doğru bir yaklaşım olduğu görünmektedir. Ancak ihtimal ve imkân dışındaki Türkçe karşılıklar söz konusu terimleri ayırt edici niteliğe sahip değildir.

Sonuç itibari ile sözlüklerde kavram ayrımı noktasında birlik genel itibari ile sağlanırken Türkçe karşılık bulma noktasında sözlükler arasında bir birlik sağlanamamıştır. *Probability* ve *possibility* terimlerinin Türkçe karşılıkları bu sözlüklerde istikrarlı bir görünüm sergilememektedir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Probability ve *possibility* terimlerinin sözlüklerdeki görünümü adeta bir "terim cenneti" niteliğindedir (Zülfikar, 2007b: 845). "Birden fazla karşılık taşıyan terimler" (Yılmaz, 2014) kullanıcı-sözlük ilişkisi bakımından sorun teşkil etmektedir. Sözlükbilimi araştırmalarının birincil amacı kullanıcı odaklı sözlükler hazırlamak veya hazırlanmasına yardımcı bilgiler sunmaktır (Boz, 2015: 50). Sözlükbiliminin bu amacı göz önüne alındığında uzman kullanıcılara hitap eden terim sözlüklerinin ISO standartlarına (Boz, 2014: 23) uyum sağlaması oldukça önem arz etmektedir.

Çevrimiçi iki dilli sözlükler nispeten genel sözlük kullanıcılarına ya da öğrenicilere yönelik hazırlandığı için uzmanlar yabancı terimlere Türkçe karşılık bulma noktasında söz konusu

sözlüklerde problem yaşayabilmektedirler. Çevrimiçi sözlüklerin kullanıcı erişimi açısından basılı sözlüklere oranla daha kolay ulaşılır olması fikrinden hareketle Türkçe çevrimiçi terim sözlüklerinin internet ortamında sayıca artması gerektiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bu sözlüklerin etkileşimli olması uzmanların terimlere karşılık verme ve onları tanımlama noktasında sözlük hazırlayıcılarına yardımcı olmasının da önünü açacaktır.

Kiplik alanyazınında *probability* ve *possibility* terimleri arasındaki temel farkın önermenin gerçeklik oranı olarak düşünüldüğünde bu terimlerin Arapça kökenli ihtimal ve imkân sözcükleri ile örtüştüğü görülmektedir. İhtimal/imkân sözcüklerini ve kiplik alanyazınını göz önüne aldığımızda "önerilecek kelime ve terim Türkçe konuşanlara söz konusu kavramı hatırlatacak nitelikte olmalıdır" (Zülfikar, 2007a: 108) ilkesinden yola çıkarak önermenin yüksek ihtimalle doğru olduğunu ifade eden *probability* terimi için ***olabilirlik*** önermenin düşük ihtimalle doğruluğunu ifade eden *possibility* terimi için de ***olasılık*** karşılığını önermekteyiz.

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1974). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

Altınörs, A. (2000). *Dil Felsefesi Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Barbiers, S. (2002). "Current issues in modality: An introduction to modality and its interaction with the verbal system", S. Barbiers, F. Beukema, & W. v. Wurff içinde, *Modality and its Interaction with the Verbal System*, John Benjamin Publishing: Amsterdam, ss. 1-18.

Boz, E. (2014). "Sözlükbiliminin Temel Sorunları", *I. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu*, 26-27 Kasım 2014, Sakarya Üniversitesi (yayımlanmamış bildiri).

Boz, E. (2015). "Kullanıcı ve Sözlük İlişkisi", *Erdem*, Sayı 69, ss. 41-52.

Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Bybee, J. ; Perkins, R. ; Pagliuca, W. (1994). *The Evolution of Grammar Tense, Aspect, And Modality In The Languages of The World*, The University of Chicago Press, Chicago.

Cevizci, A. (2000). *Paradigma Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.

de Haan, F. (1997). *The Interaction of Modality and Negation: A Typological Study*, New York: Routledge.

Declerk, R. (2011). “The Definition of Modality” A. Patard, & F. Brisard içinde, *Cognitive Approaches to Tense, Aspect and Epistemic Modality*, John Benjamins Publishing Company: Amsterdam, ss. 21-44.

Demir, Ö. ; Acar, M. (1992). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, İstanbul.

Durusoy, A. (2004). “Olanak, Olasılık ve Olabilirlik (İmkân, İhtimal ve Kuvve)”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, ss. 121-134.

Frawley, W. (2009). *Linguistic Semantics*, Routledge, New York.

Güney, S. (1998). *Davranış Bilimleri ve Yönetim Psikolojisi Terimler Sözlüğü*, Ocak Yay. , Ankara.

Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Larreya, P. (2009). “Towards a typology of modality in language”, R. Salkie, P. Busuttil, & J. v. Auwera içinde, *Modality in English, Theory and Description*, Mouton de Gruyter, Berlin, ss. 9-30.

Leech, G. (2006). *A Glossary of English Grammar*, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*, Cambridge University Press, Cambridge.

Sesli Sözlük.https://www.seslisozluk.net/possibility-nedir-ne-demek/, (19.10.2016).

Sesli Sözlük.https://www.seslisozluk.net/probability-nedir-ne-demek/, (19.10.2016).

TDK Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü.
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat, (19.10.2016).

TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü.
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_hemsirelik&view=hemsirelik, (19.10.2016).

TMD İnteraktif Matematik Terimleri Sözlüğü. http://tmd2.org/sozluk/?aksiyon=ara, (19.10.2016).

Tureng. http://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/possibility, (19.10.2016).

Tureng. http://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/probability, (19.10.2016).

TÜBA Bilim Terimleri Sözlüğü. http://www.tubaterim.gov.tr, (19.10.2016).

Türk Dil Kurumu (2000). *Matematik Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TDK Güncel Türkçe Sözlük.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts, (19.10.2016)

Yılmaz. E. (2014) “Terim Sözlükçülüğünde Doğrular, Yanlışlar”, *I.Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu*, 26-27 Kasım 2014, Sakarya Üniversitesi (yayımlanmamış bildiri).

Zargan.http://www.zargan.com/tr/q/probability-ceviri-nedir, (19.10.2016).

Zargan.http://www.zargan.com/tr/q/possibility-ceviri-nedir (19.10.2016).

Zülfikar, H. (2007a) “Türk Dil Kurumunca Batıdan Gelen Kelimelere Karşılıklar Arama Çalışmalarında Yapılan Uygulamalar”, *Türk Dili*, Sayı 667, ss. 106-135.

Zülfikar, H. (2007b) “Dünden Bugüne Türkçe”, *Türk Dili*, Sayı 667, ss. 828-845.